

Per què pensar?

Fina Birulés

Jaume Casals

Raül Garrigasait

Marta Jorba

Josep Ramoneda

Xita Rubert

edicions

62

PER QUÈ PENSAR?

FINA BIRULÉS
JAUME CASALS
RAÛL GARRIGASAIT
MARTA JORBA
JOSEP RAMONEDA
XITA RUBERT

Edicions 62

Barcelona

© Fina Birulés Bertran, 2024
© Jaume Casals Pons, 2024
© Raül Garrigasait Colomé, 2024
© Marta Jorba Grau, 2024
© Josep Ramoneda Molins, 2024
© Xita Rubert Castro, 2024

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté
l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.
En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores
i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.
Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu
fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO
a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Primera edició: gener del 2024

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 872-2024
ISBN: 978-84-297-8166-3

ÍNDIX

Breu història del pensament: el bolígraf i el pastís, <i>Xita Rubert</i>	9
L'estufa, el Calvari, Eros, <i>Raiül Garrigasait</i>	25
El valor del pensar, <i>Marta Forba</i>	51
Per què pensar? «Nanos gigantum umeris insidentes», <i>Faume Casals</i>	85
Pensar a camp obert, <i>Fina Birulés</i>	111
Meditacions, <i>Josep Ramoneda</i>	137

BREU HISTÒRIA DEL PENSAMENT:
EL BOLÍGRAF I EL PASTÍS

Xita Rubert

I

La primera escena ens enfoca al meu pare i a mi, tornant de l'escola. Ell estava de visita i em va venir a buscar a la sortida de classe, però abans de retornar-me a la llar materna em va parar enfront d'un aparador. Caldria un tractat sencer per entendre el que és un aparador, fantasiejo amb una *Breu història de l'aparador*, però el que avui vinc a mostrar són dos enamorats enfront del vidre.

És igual qui fos el meu pare. És igual qui era jo. L'important és que els nostres quatre ulls miraven els objectes de l'aparador amb dolorosa curiositat, com es fa davant una pàtria perduda temps enrere, retrobada de sobte, en un dia qualsevol. Però aquell no era un dia qualsevol: el meu pare era a casa nostra, quan solíem ser nosaltres —el meu germà i jo— els que el visitàvem a ell.

L'aparador estava ple de bolígrafs, llibretes, cartolines de colors, papers de rugositats mixtes, male-

tins per a documents, diverses plomes, probablement barates, és a dir, a un preu que correspon al seu valor. Això ho escric per recordar-m'ho, perquè fa temps que no pago res pel seu valor real. Com més supèrflua l'ànima d'un objecte, més car resulta.

De nena, els estris d'escriptura eren els únics objectes no dispensables per a mi, els únics als quals jo adjudicava un cert valor. Eren objectes petits, fàcils d'obtenir, el contrari d'exclusius, però els guardava com si fossin joies i els aprofitava fins que es gastaven completament. Caldria un altre tractat per parlar del meu calaix de bolígrafs: *Breu història dels bolígrafs*. Més endavant, potser. Ara, érem aquí, però mirant què?

—Entrem —va dir el pare.

Cataclisme.

—Entrar?

—Sí. Per què no?

Bona pregunta, per què no, molt més reveladora —molt menys innocent— que per què. El *per què* solc respondre'l amb una mentida. El *per què no* no em permet mentir. I en aquell moment no teníem una bona raó per no entrar-hi; ni ell ni jo volíem que s'acabés aquell passeig junts.

—Segur que cal entrar-hi? Podem fer més voltes pel carrer.

—Som-hi, entra.

Segurament jo estava clavada i no em vaig mou-

re fins que ell em va col·locar la seva mà grisa a l'espatlla, els seus dits convertits en cigarrets, els dits cigarret que estimo en tots els homes perquè els estimava en ell.

És possible que no hagués entrat mai en aquella botiga. Vivint amb la mare, les botigues eren botigues, i no cases. No s'hi entrava tret que continguessin un producte de primera necessitat, i de primera necessitat *immediata*. Els aparadors eren per ser mirats, fins i tot admirats, però mai desitjats. No era només que els objectes aliens no em pertanyessin, sinó que el desig d'aquells objectes tampoc em pertanyia.

Un cop vam ser a dins, el meu pare em va comprar un kit de bolígrafs: n'hi havia quinze, cadascun de diferent color, cinc neons, cinc de purpurina, cinc fluorescents. Crec que el meu pare es percebia a si mateix com a pare absent —tot i que nosaltres el sentíem molt a prop, parlàvem per telèfon cada dia, agafàvem l'avió per veure'l dos cops al mes i, durant totes les vacances, érem a Catalunya amb ell—, i aleshores suplia la seva absència amb objectes, a vegades comprats en persona en les seves visites, a vegades enviats per correu postal. Per als nens, però, no és complicat l'amor cap a qui no hi és: l'amor es transfereix a tòtems. La meva infància estava plena de tòtems que contenien l'esperit del meu pare.

Això és curiós, però: quan va passar a ser pare present —quan de sobte, als quinze anys, vam anar

a viure amb ell—, vaig constatar que els objectes eren, en realitat, la seva forma de vida, la seva manera d'estimar, el mitjà pel qual pertanyia a la ciutat i al món. Vaig trigar uns anys més a reconciliar aquest fet —un tret evident de classe social— amb l'altre fet evident: ell, com a individu, no era especialment materialista, més aviat al contrari, però per alguna raó, de sobte i amb urgència, necessitava *coses*, depenia d'*ítems* i regalava objectes innecessàriament.

Crec haver comprès, fins i tot llavors —tot i que no ho hauria sabut articular aquell dia, a la botiga—, que això no és *fals afecte*. Hi ha persones que expressen l'afecte a través dels objectes, i això no significa que el sentiment sigui de plàstic. La intenció no és perversa, tot i que l'acte pugui semblar-ho.

A banda, no hi ha res més interessant que això: en quina mesura l'educació determina els individus, com poden alliberar-se, o no, de tot allò que veuen des de petits a la família, a la casa, al clan, a l'estrat d'on provenen i, si arriben a pensar per si mateixos, quina relació pròpia estableixen amb els objectes. Els éssers com el meu pare, segurament molt d'hora, van experimentar l'afecte dels altres —segurament dels propis pares— a través d'allò material. Això té un punt tràgic. L'autèntica solitud només l'he vist en persones envoltades d'objectes o, el que és el mateix, persones envoltades d'altres persones a qui tracten com a objectes.

Però tornem a l'escena: jo em resistia a rebre aquell regal, i la meva incapacitat d'acceptar-lo em resulta tan seriosa, i tan còmica, com el seu desig de fer-me'l. A mi també em limitava el meu clan: la meva realitat —la família materna—, al contrari que la seva, no estava repleta d'objectes, els intercanvis eren intangibles —una acció— o lingüístics —una paraula—. A la família materna hi havia llaços afectius, reciprocitats humanes, vides estretament vinculades les unes a les altres, com és comú a les societats més pobres.

Avui dia he aconseguit arribar a fingir interès en els objectes. Però encara no sé amagar la incomoditat davant l'excés d'objectes, o els objectes de dimensions excessives. Sovint percebo, i m'avergonyeix, la decepció dels qui em fan grans regals. Les coses són inevitables en les vides, i jo puc acceptar objectes, per descomptat, els entenc com a extensions o expressions d'un sentiment; el que no puc acceptar —i no podia de petita— són massa objectes. Per què? Què intueix un nen en l'excés?

—Com que no? —va dir el meu pare.

—És que són massa bolígrafs.

—Com que massa?

Ell em mirava sorprès, però volia entendre la meva reticència.

—Quants n'hi ha? —vaig dir, potser vaig quequejar, mirant la venedora i mirant de guanyar temps,

esperant que, per algun miracle, el meu pare no em comprés els bolígrafs.

—N'hi ha uns quinze, crec.

—Quinze! —em vaig espantar.

Puc intuir què hi havia de dolorós per a mi en aquella compra, però insisteixo: no era el fet que fos un gest-objecte, un sentiment-intercanvi, sinó, segurament, alguna cosa ja educada i tatuada en mi: gastar diners en allò necessari era inevitable, però malgastar-los en allò innecessari era pecat. Aquestes idees no es verbalitzen mai, s'eduquen mitjançant el comportament, i els nens l'observen i l'introdueixen en el seu caràcter i la seva ànima.

—Però no els vols? —va dir el meu pare.

No podia respondre a allò. Dir *no* hauria estat mentida. Però dir *sí* no hauria estat veritat. Els volia, sí. Però no sabia voler-los. Ningú m'havia ensenyat a desitjar més de l'estrictament necessari.

—Segur que no els vols?

És possible que jo estigués a punt de plorar, però no puc assegurar-ho, perquè també és possible el contrari, que brollés de mi un atac de riure. Plor o riure, el pensament era allà: alguna cosa expressant-se en forma de reacció corporal. La percepció de l'excés és un dels orígens del pensament. Identificar un desequilibri, una desproporció, és el naixement de la consciència.

—És que no em calen quinze bolígrafs —vaig aconseguir respondre, després d'una bona estona.

Però com que el pensament també és escoltar allò que no es diu, el meu pare va aplicar el seu criteri i va fer el contrari del que jo li demanava.

—Ens els emportem!

Mentre pagava, jo no volia mirar els diners, però ell tampoc em mirava a mi, parlava més aviat cap a la venedora. També mirant-la a ella, com si calgués una tercera persona perquè dues es comuniquin, jo vaig dir:

—Sí, vull dir, no els vull perquè no em calen, però són molt bonics, esclar. Segur que els acabaré utilitzant.

La venedora, que era idiota, em va respondre.

—O sigui que no t'agraden les coses boniques?

—No. No m'agraden —vaig dir, en venjança per obligar-me a parlar amb paraules i no amb silencis.

El meu pare va riure de manera sonora. Aleshores em vaig relaxar i vaig dir que feia broma. Però de sobte em va semblar que havia ofès la dona, que només volia ser amable amb mi i no entenia la comunicació secreta entre nosaltres dos. Ara em pregunto amb quantes escenes semblants es devia haver topat: el fill implorant al pare que, si us plau, *no* li ho compri.

Senyora, no era veritat que no m'agradessin les coses boniques, només que la superfluïtat material —l'objecte que es *té* en lloc de *fer-se servir*— equivalia, en mi, si fa no fa a la lletjor. Sentia pànic quan

sota l'arbre de Nadal, a casa del meu pare, hi havia paquets grossos. Sentia pena quan, pel meu aniversari, ell demanava un càtering amb massa menjar que després s'havia de llençar. Però, en la intimitat, jo em dedicava a tot allò «bonic»: em pentinava de maneres boniques, creava històries harmòniques, m'agradava ballar bé, caçava al vol les paraules agradables i les repetia quan en tenia ocasió, a vegades de manera destarotada, com algú que assaja la bellesa quan una situació —o una persona— no ho mereix. Res més lluny de la veritat que afirmar que a mi no m'agradaven les coses boniques. El que no m'agradava era tot el que era colossal.

No hi ha dubte que l'educació dels meus avis materns —l'educació del treballador i del pagès— ja estava inculcada en mi i que, en la meva ment, la bellesa era sinònim de la proporció, de la justícia: no en el sentit grandiloqüent de la paraula, sinó en el més neutre. Allò just és allò matemàtic i allò racional. Hi ha alguna cosa de trist en un nen amb massa bolígrafs. Jo no era una nena amb massa bolígrafs, i el meu pare, amb la seva mostra d'afecte objectual, m'estava convertint en una nena amb massa bolígrafs.

Puc imaginar-me alhora extàtica i afligida en sortir de la botiga amb una capsa enorme, plena de bolígrafs de colors que, en els anys següents, vaig guardar com un tresor immerescut: injust i estimat. Un amulet. Caldria un altre assaig per entendre per

què convertim certs objectes en representants —en amulets— de certes persones. L'objecte no és un simple talismà. Pot ser un substitut, un doble o una imatge. Però per què calen substituïts, dobles o imatges? La resposta és trista com un nen amb massa bolígrafs.

En un sentit menys misteriós, però, és necessari crear dobles per poder pensar i estimar les persones a la vegada: per no haver de dir el que pensem a la cara, sinó al ninot, a la cosa. La cosa és inofensiva. Fingeix que no ens sent. El pensament no és inofensiu. Destruïx les relacions, les idees i l'amor.

Vaig perdre la majoria d'aquells bolígrafs. Però no sé si res es perd realment, és possible que es deixi anar. Diem que perdem alguna cosa quan en realitat l'hem abandonada. Això no treu que jo guardés aquells bolígrafs com si fossin pedres precioses: com passa amb el pensament, si un el protegeix i persegueix amb massa intenció, s'escapa.

A més, el que es perd, en la infància, s'extravia per l'èxtasi de tornar-ho a trobar. Com el pare que amaga la cara entre les mans, i el nen que crida d'excitació en descobrir aquella cara que no descobreix, sinó que reconeix, avui jo em meravello en trobar un d'aquests bolígrafs de purpurina, anys després, completament sec, inservible, com si hagués estat esperant-me tot aquest temps.

Podria acabar dient que he trobat la resta de bolígrafs fent caixes a la casa del meu pare, ara que és

la casa de ningú. Però no és veritat. És possible, de fet, que evoqui els bolígrafs perquè *no* els he trobat, perquè esperava veure'ls ara, com una relíquia, una ruïna, un vestigi de la nostra vida compartida, però no. Simplement els he recordat. Sento amb la mateixa intensitat tant allò que falta com allò que hi és. Des de nena, en la meua ment hi ha hagut una seqüència paral·lela a la que registren els meus ulls. Això és el que transcriu: no escriu sobre el que em succeeix sinó sobre el que sé, el que observo al meu voltant no és més important que el que vaig veure fa mil·lennis. No és necessari insistir en el que és present, a la vista; sí que ho és recordar, invocar els fantasmes.

2

En una altra de les seves visites, al meu pare se li va acudir portar-li a la pastissera, des de Barcelona, un pastís.

—*Pero que é isto?*

—Un pastís que no s'ha fet mai, inèdit.

Cal imaginar-se l'escena, a més, sabent que el meu pare no parlava gallec i que la pastissera es negava a parlar castellà. A aquelles alçades, al barri ja coneixien el meu pare, però ell no era un ésser admirat que es conformés amb l'admiració. Ell desit-

java ser estimat, i, en concret, per les persones que ens estimaven al meu germà i a mi.

A les dones del poble els agradava per la seva intel·ligència, als homes per la seva bellesa. I només els qui estaven darrere dels taulells se'l miraven amb desconfiança. El pensament desconfia més del ric que del lladre.

—De veritat. És un pastís mai vist.

—*Pois eu estoucho vendo ben.*

—Mai vist per aquí, vull dir. És un pastís català que a Galícia no existeix.

—Ah, ve a portar-nos la bona nova! *Venche do Vello Mundo!* —Ara la pastissera parlava cap a les persones de la botiga, que dissimulaven somriures—. *Que é o que quere, señor?*

—Senzillament vull regalar-li aquest pastís.

—*Así que é un agasallo!*

La pastissera va mirar cap a la cua que es creava darrere del meu pare i de mi. No puc dir res sobre el meu interior en aquell moment. Només els recordo a ells dos —pare i pastissera— en batalla dialèctica, i el pastís inèdit com a objecte flotant al mig, i la cua que creixia i creixia i volia escoltar la conversa o l'espectacle. És possible que la meva tendència a la teatralitat tingui alguna cosa a veure amb el fet que, durant la infantesa, totes les persones em semblaven titelles, cada gest una caricatura, tota frase l'expressió indirecta d'una altra cosa en una aventura contínua de cares, riallades i udols.

—I per què em dona un pastís? A mi, que soc pastissera, que em dedico a fer pastissos.

—Li dic que tan sols és un regal.

—Mira tu! Però vostè no era un *pensador*? Hauria de saber que els regals mai són només regals. Per això no es poden acceptar. Si l'accepto, tindrè un deute amb vostè. La meua pregunta, doncs —ara parlava per al públic—, és què vol a canvi.

La pastissera li parlava castellà perquè l'entengués bé. I és possible que ja es coneguessin, que aquella no fos la primera vegada que ell intentava subornar-la.

—Aquí sempre t'enxampen, tu! —va dir cap al públic, com si al final de la funció haguessin de votar de part de qui estaven, del pare o de la pastissera—. A vegades oblidó que aquesta és la pàtria dels *pensadors laterals*.

—Afanyi's i digui què vol. No existeix cap regal desinteressat.

—Oi tant que existeix. El que passa és que els gallecs són intrínsecament desconfiats.

—Intrínsecament! Gran paraula —va ironitzar la pastissera.

—Miri, vostè és una de les persones més sàvies que conec. La metodologia del pensament gallec consisteix precisament en la paròdia, en la reducció a l'absurd. Per això els admiro, a vostès.

—Metodologia! Una altra gran paraula! No necessito la seva admiració, senyor. Em dedico a fer

dolços. Digui què vol o emporti's el seu pastís inèdit.

Sé que és difícil abstreure's ara de la funció, però em detindrè un moment. El que vull dir ara és això: anys després, el meu pare i jo rèiem recordant la pastissera pensadora, tot i que segurament recordàvem coses ben diferents. O potser només la recordava jo, però sempre vaig sentir que em comunicava amb ell per telepatia. Ara, quan tanco els ulls, la nostra conversa continua, i ell argumenta que aquella dona estava enamorada d'ell i que per això el tractava sempre tan malament.

—Doncs bé, exposaré les meves intencions, tal com faria un nen petit.

Aquí és on volia arribar —a la confessió del personatge patern davant la pastissera—, però, com veuen, m'entretinc en el que és descriptiu o testimonial. Des de fa uns mesos, quan escric, m'entrego més al record que al pensament, m'entrego a l'observació i no a l'anàlisi. Ben pensat, però, allò que en una narració —o en una vida— sembla tangencial sol acostar-se més a la veritat que no pas la peripècia central, que tot ho il·lumina i tot ho enlluerna.

—La meva esperança, amb aquest *agasallo* —ara ell adoptava el gallec—, és que quan els meus fills li demanin tots els dolços que vulguin, vostè els hi doni sense pagar. Ja l'hi hauré pagat jo amb aquest pastís inèdit, amb aquest favor inoblidable. Cre-

gui'm, vindran les millors famílies dels pobles pròxims a la seva botiga, quan sàpiguen que té aquest pastís.

És possible que el meu pare estigués fent broma, i també pot ser que no: que el seu cervell sentimental estigués fent aquell negoci de tot cor. El més probable, però, és que, a la seva manera, ell tractés de fer-se amb el nostre entorn, guanyar favors i bona reputació al poble, qui sap per què. Per visitar-nos més sovint, per sentir-se més a prop de nosaltres, o per assegurar-se que rebíem el que rebíem si visquéssim amb ell: un excés d'objectes i dolços.

Dic que *qui sap* perquè totes aquestes opcions em són útils: el pensament brolla en anar més enllà dels fets, els objectes i les persones reals, és una cosa molt més pròxima a la plastilina que a l'estàtua, i deriva en certes troballes psicològiques. El pensament, per mi, sol tenir un fi psicològic o afectiu: acostar-me més al coneixement d'una altra persona. I per arribar a les persones cal mirar els objectes i els fets que les envolten. Amb aquesta segona escena, corroboro que l'afecte i les coses —o allò espiritual i allò material— estaven units en el cor del meu pare, encara que en el meu no.

Pensar fins al final, però, seria indagar per què exactament aquestes escenes em semblen agredolces. Abans he dit que no hi ha res més trist que un nen amb massa bolígrafs, però potser no pensava

en abstracte, sinó en un nen concret. Ara que m'expliquen històries sobre la seva infància, intueixo que a ell el van omplir de coses, pastissos i ninots, i imagino els seus ulls plorosos davant els objectes del món. El desig és una cosa natural, el desig de possessió no. El desig espontani és el de l'afecte, el desig artificial, après, és el d'acumular i tenir més que els altres. Un nen plora no perquè no posseeixi l'objecte, sinó perquè els adults desitgen que desitgi posseir. Però el nen no desitja posseir.

La ingenuïtat comença quan es tracta com a éssers vius el que només són objectes, i la crueltat neix quan es veuen objectes on hi ha éssers vius. Quan un nen plora perquè no té l'objecte és perquè s'ha convertit, irremeiablement, en un adult. El pensament també acaba aleshores: quan comença l'amor per les coses. Tot el que és dolç acaba on comença el pensament. S'anuncia aleshores el que és agre i millor.